

[itobiad], 2022, 11 (1): 509-529

<p>Râbıta ve İlgili Bazı Tasavvufî Kavramların Sûfî Gelenek Açısından Tahlili</p> <p>An Analysis of Some Concepts Related With Rabita With Regard To Sufi Tradition</p> <p>Video Link: https://youtu.be/snHYpp1C23o</p>	
<p>Halil İbrahim YARAR</p> <p>Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Selcuk University, Institute of Social Sciences, Basic Islamic Department</p> <p>hibrahim_yarar@hotmail.com</p> <p>Orcid ID: 0000-0001-7801-6238</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 27.07.2021
Kabul Tarihi / Accepted	: 21.01.2022
Yayın Tarihi / Published	: 20.03.2022
Yayın Sezonu	: Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season	: January-February-March

Atıf/Cite as: Yarar, H. İ. (2022). Râbıta ve İlgili Bazı Tasavvufî Kavramların Sûfî Gelenek Açısından Tahlili . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (1) , 509-529 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/68190/975271>

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN, Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Râbîta ve İlgili Bazı Tasavvufî Kavramların Sûfî Gelenek Açısından Tahlili

Öz

Tasavvufun zengin terminolojisi içerisinde râbîtayla ilişkilendirilebilecek çeşitli kavramların olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada alan taramasından elde edilen öncelikli bazı tasavvufî kavramların râbîtayla olan irtibatı ele alınacaktır. Tespit edilen kavramlar kendi içerisinde iki başlık halinde incelenmiştir. Başlıklardan ilki, “Râbîta ve Mürid-Mürşid İlişkisiyle İlgili Tasavvufî Kavramlar”dır. Bu başlık altında muhabbet, sohbet, tefekkür, tevessül, teveccüh-feyz kavramları incelenmiştir. Tasavvufî kavramların ilişkilendirildiği ikinci başlık, “Râbîta ve Müridde Oluşturduğu Kazanımlarla İlgili Tasavvufî Kavramlar” şeklindedir. Nefsin tezkiyesi, kalbin tasfiyesi, murâkabe, muhâsebe, ihlâs, fenâ-bekâ ve mârifet kavramları bu başlık altında incelenmiştir. Kendine has bir terbiye metodu olan tasavvufun temel gayesi, nefsin istek ve arzularını kontrol altına alabilmiş, kalp tasfiyesini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirmektir. Seyr-ü sülûkun terbiye metodlarından biri olan râbîtanın amacı da mânevi eğitime giren sâlikin kâmil bir insan olabilmesine rehberlik etmektir. Bu çalışmada mürid-mürşid ilişkisine dayalı bir terbiye metodu olarak değerlendirilen râbîtanın tasavvufun bazı kavramlarıyla olan ilişkisi, sûfî gelenek açısından incelenecektir. Râbîtayla ilişkilendirilen ilgili kavramların bireyin insân-ı kâmil hedefine ulaşabilmesine bir takım katkıları olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Râbîta, Mürid, Mürşid, Seyr-ü sülûk, Terbiye

An Analysis of Some Concepts Related With Rabita With Regard To Sufi Tradition

Abstract

It is known that there are various concepts that can be associated with the rabita within the rich terminology of sufism. In this study, the connection of some of the priority sufi concepts obtained from the field survey with the rabita will be discussed. The concepts identified have been examined in two headings within themselves, the first of which is “Sufi Concepts Related to the Relationship between Rabita and Murid-Murshid”, under which the concepts of conversation, contemplation, tavassul, tavaccuh-feiz are examined. The second title with which sufi concepts are associated is “Sufi Concepts Related to the Achievements Created by the Rabita and the Murid”. Under this title, the concepts of purification of nafs, refinement of heart, murakabe, muhasaba, ihlas, fana-baka, and ingenuity are examined. The main purpose of Sufism, which has its own method of education, is to educate individuals who have been able to control the desires of the soul and have completed the refinement of the heart. The purpose of rabita, a method of upbringing in sayr-ü süluk, is also to guide a salik who enters into spiritual education to become a perfect person. In this study, the relationship of rabita with some concepts of tasavvuf, considered as a method of education based on the murid-murshid relationship, will be examined with regard to Sufi tradition. It is believed that the related concepts

associated with rabita have a number of contributions to the individuals to achieve a goal of perfect human goal.

Keywords: Râbita, Mürid, Murshid, Sayr-u sulûk, Training

Giriş

İlâhî vahyin son halkası İslam'ın ortaya koyduğu yaşantı ürünü bir takım uygulamalar ve bu uygulamalarla birlikte ortaya çıkan bazı kavramlar vardır. İslâmî yaşantının bir sentezi olarak ortaya çıkan bu tür uygulama ve kavramların kendilerine has terminolojisi mevcuttur. (Türker, 2011, s. 537) İslam inancının zenginliğinin göstergesi olan bu modellerinin en güzel örneğini Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hayatında buluruz. Kur'ân-ı Kerîm'de üsve-i hasene, güzel örnek (Kur'ân-ı Kerîm 33: 21) diye tarif edilen bu modele uymak her Müslüman için büyük önem arz etmektedir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ortaya koyduğu bu model aynı zamanda tasavvufî yaşantıyı benimseyen sûfilerin de ilgi alanına girmektedir. (Yılmaz, 2018, s. 58) Mutasavvıflar tarafından sûfî yaşantı ve ürünlerini daha iyi ifade edebilmek için çeşitli dönemlerden bahsedilir. Tasavvuf Tarihi Dönemleri diye isimlendirilen bu devirlerin Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile başlayıp günümüze kadar devam ettiği belirtilmektedir. Bahsi geçen bu dönemlerin ilki, Zühd Dönemi diye adlandırılan ve Hicri I. ve II. asra denk gelen zamanı içine almaktadır. Bu devirde sûfî geleneği temsil eden halvet, uzlet, riyâzet, mücâhede, sabır ve tevekkül Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ve ashabının yaşantısından ortaya çıkan ve sûfilerce de kullanılan ilk uygulama ve kavramlardır. (Küçük, 2015, s. 193-194) Zühd döneminden sonra Hicri III-V. asırlar arasındaki tutumların, sahâbe hayatında açıkça görülmemekle beraber dolaylı olarak var olduğu söylenmektedir. (Küçük, 2015, s. 215) İbadet, takva, verâ, tevbe, murâkabe, sıdk, ihlâs, tevekkül, sohbet, fenâ ve bekâ bu dönemdeki manevî süreçleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Tasavvuf Dönemin'den sonra Hicri 6. asırda ilk tarikatların ortaya çıkmasıyla tasavvufun tarikatlar dönemi başlamıştır. (Yılmaz, 2018, s. 126)

Tarikatlar dönemiyle birlikte tasavvuf kültüründe kendine yer bulan bazı uygulama ve kavramların ortaya çıktığı bilinmektedir. Tarikatların sûfî yaşantıya kazandırdığı bu ürünlerden bir tanesi de müridin mürşidi ile arasında kurduğu bağ anlamında kullanılan râbitadır. Râbitanın Kâdiriyye, Rufâiyye, Şâzeliyye, Kübreviyye, Sühreverdîyye, Şa'rânîyye, Mevlevîyye, Halvetiyye ve özellikle Nakşibendiyye tarikatında mürid-mürşid bağını yüksek seviyede geliştirmek amacıyla kullanılan bir eğitim metodu olduğu söylenmektedir. (Selvi, 2014, s. 89)

Bu çalışmada mânevî terbiye metotlarından biri olarak değerlendirilen râbita, tasavvufun bazı kavramlarıyla irtibatlandırılarak seyr-ü sülûktaki yeri açısından tahlil edilmiştir. Sûfî geleneğin zengin terminolojisi içerisinde râbitayla ilişkilendirilebilecek pek çok kavram olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada mürid-mürşid ilişkisi (seyr-ü sülûk) ve bu eğitim sonucunda müridin elde ettiği kazanımlarla ilgili birincil öncelikli kavramlar ele alınmıştır. Râbita hakkında böyle bir çalışma yapılmasının temel gayesi, bu alanda yapılan çalışmaların ya çok az ya da yetersiz olmasıdır. Bu çalışmanın söz konusu boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızda râbitayla ilişkilendirilecek kavramlar iki ana başlık altında ele alınmıştır. Birincisi, “Râbita ve Mürid-Mürşid İlişkisiyle İlgili Tasavvufî Kavramlar” diğeri de “Râbita ve Müridde Oluşturduğu Kazanımlarla İlgili Tasavvufî Kavramlar” şeklindedir. Râbitanın diğere bazı tasavvufî kavramlarla mürid-mürşid irtibatı açısından ele alınmasının amacı, mutasavvıflara göre tasavvufta râbitadan bahsedilebilmesi için mürid ve mürşid arasında istemli bir bağın gerekliliğindedir. Sûfilere göre bu bağ (râbita) olmadan seyr-ü sülûktan yani mânevi bir terbiyeden sözedilmesi mümkün değildir. Sâlikin bir mürşid-i kâmile bağlanması ile başladığı söylenen seyr-ü sülûkun nihai hedefi, bireyin nefsini tezkiye edip, kalp tasfiyesini gerçekleştirerek kâmil bir insan olmasını sağlamaktır. Bu kısa izahta ifade edildiği gibi râbitanın mürid-mürşid ilişkisine dönük yönünün seyr-ü sülûkun işleyişine, müridin kazanımlarıyla ilgili yönünün ise mânevi terbiyeden elde edilecek tutum ve davranışlara daha yakın olduğu düşüncesi yer almaktadır. (Yılmaz, 2018, s. 183)

Burada râbitanın bazı tasavvufî kavramlarla irtibatına geçmeden önce, sözlük ve ıstılah anlamı açıklanacaktır.

Râbitanın Sözlük ve İstılah Anlamı

Râbita, sözlükte “bağlamak” manasındaki “rabt” kelimesinden türeyen ve “iki şeyi birbirine bağlayan ip, alâka, bağ, münasebet” anlamlarında kullanılan bir kelimedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 507; Cürcânî, 1997, s. 112; İsfahânî, 2012, s. 410) Tasavvuf ıstılahında râbita denilince müridin ilâhî ve zatî sıfatlarla donanmış, keşf makamına varmış kâmil bir mürşide kalbini bağlayıp, onun yanında veya gıyabında şemâilini hayalinde canlandırıp bu hayali zihninde muhafaza etmesi anlaşılmaktadır. (Arvâsî, 2018, s. 15)

Kurân-ı Kerîm’de râbita, ribât ve murâbata kelimeleriyle kullanılmıştır. Örneğin “...*(Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun (râbitû)...*” (Kur’ân-ı Kerîm 3: 200) Bu ayet nefislerine karşı cihadı ön plana çıkaran sûfiler tarafından râbitaya delil kabul edilmiştir. Râbita kaynaklarda ribât kelimesi ve türevleri şeklinde geçmektedir. Ribât, insanın bedenine ve dünyevî hayatına kasteden düşmana karşı nöbet manasında kullanıldığı gibi ruhuna ve uhrevî hayatına kasteden nefse karşı nöbet tutma anlamında da kullanılmaktadır. Nefsin bedeni gözetlemesinin amacı, kalbin kötü duygu ve düşüncelerden arındırılması ve tasfiyesidir. Tasavvuf ehline göre düşmana ve nefse karşı yapılan bu mücadelenin başarılı olması, kişinin bu konudaki gayretine bağlıdır. (Tosun, 2007, s. 378-379)

Râbitanın tarikatların pek çoğunda uygulandığı bilinmektedir. Özellikle Nakşibendiyye tarikatında geniş bir uygulama alanı bulan râbita, mutasavvıflar tarafından üzerinde görüşler üretilen bir konu olmuştur. Nakşibendiyye Tarikatı’nın önemli isimlerinde biri olan İmâm-ı Rabbânî (ö.1034/1624) râbita hakkında şöyle söylemektedir: “Müridin kendiliğinden gelişen ve samimiyet kazanan mürşid râbitası, ikisinin arasındaki bağın tam olduğunun göstergesidir. İşte bu râbitada mürşidin müridine faydalı olması, müridin de bundan faydalanması mümkündür. Râbita yolu seyr-ü sülûkun en tesirli yoludur, bundan daha tesirli bir yol yoktur.” (Rabbânî, 1977, s. 411-412) Nakşibendî-Hâlidîyye Tarikatı’nın kurucusu Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827), manevî bağlanma da denebilecek olan râbitayı şöyle tarif etmektedir:

“Tarıktatta râbita, sâlikin mânevî/ruhî anlamda Allah’a ulaşmış, kemâlatını tamamlamış şeyhinin tecrübesinden yardım talep etmesidir. Müridin râbita aracılığıyla şeyhinin fiziki ve mânevi yönünü düşünmesi, onun edepli ve terbiyeli bir kişi olması ve bunu korumasına vesile olur, ondan feyiz almasını

sağlar. Böylece müridin kalbi huzur bulur, nuru tamamlanır. Mürid, râbitanın bereketiyle kötü ve çirkin işlerden uzaklaşır.” (Sâhib, 2000, s. 116)

Mutasavvıflara göre müridin mürşidini tahayyül etmesi demek, onun hayalini zihninde canlandırıp orada muhafaza etmesi demektir. Bunu gerçekleştirebilmenin yolu ise mürşidin şemâilini hatırına getirip sanki kendi alnını onun alnına getirip onun iki kaşı arasına bakıp oradan feyz talep etmesi demektir. Sûfilere göre mürşidin iki kaşı arasına bakılmasının nedeni, burasının nûr-ı Muhammedî'nin durduğu yer olmasından kaynaklanmaktadır. Mürşid-i kâmilin iki kaşı arasına yönelen mürid, feyz ve nur kaynağı olan bu yerden kabiliyeti nispetince istifade eder. Tasavvuf ehline göre müridin mürşidine râbitası, müridin kalbinin zikre alışmasını sağlar. (Kotku, 2017, s. 78)

Râbitanın sözlük ve ıstılah anlamından sonra râbîta türleri hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Râbîta Türleri

Tarîkate girip seyr-ü sülûka başlayan müridin mürşidiyle kurduğu bağı ifade eden râbitanın tarikatların genelince kabul edilen bir uygulama şekli vardır. Mürşid râbitası da denilen bu uygulamanın tespit edebildiğimiz kadarıyla iki farklı yöntemi vardır. Bu yöntemlerden ilki şeklî râbîta, diğeri de manevî râbitadır. Râbîta türleri konusunda yapılan bu sınıflandırma, son dönem tasavvuf araştırmacılarından Dilaver Selvi'nin “*Nefis Terbiyesinde Râbîta*” (Selvi, 2014, s. 152) adlı eseri dikkate alınarak yapılmıştır. Râbîta ve türleri ile ilgili yapılan alan taramasında şeklî râbitanın da kendi içerisinde kısımlara ayrıldığı tespit edilmiştir. Şeklî râbitanın kısımları hakkında Şahver Çelikoğlu'nun (ö. 2018) “*Râbîta*” isimli eserinden yararlanılmış, oradaki sınıflandırma esas alınmıştır. (Çelikoğlu, 2016, s. 33)

Şeklî Râbîta

Sûfilere göre, müridin mürşidinin fizikî ve ahlâkî özelliklerini hayalinde canlandırıp, onun iki kaşı arasına bakıyormuş gibi zihnini ona yoğunlaştırarak, ondan feyz talep etmesini ifade eden uygulamaya şeklî râbîta denilmektedir. (Selvi & Yıldız, 1994, s. 49-50) Mutavavıflara göre şeklî râbîta, müridin mürşidini dolunay gibi parlak bir şekilde karşısında canlandırıp, mürşidinden geldiği varsayılan feyizlerin kalbine girmesine ve bütün vücuduna yayıldığını tahayyül etmesine dayalı bir tatbiktir. Şeklî râbîta ya da mürşid râbitası da denilen bu uygulamaya devam edilmesi durumunda müridin mürşidi gibi olmasını ifade eden *fenâ fiş'şeyh* hâlinin gerçekleşeceğinden bahsedilmektedir. Sûfilere göre *fenâ fiş'şeyh* hâli ancak müridin kabiliyeti ölçüsündedir. (Selvi, 2014, s. 152)

Şeklî râbitanın Nakşibendiyye tarikatında üç tane alt uygulaması vardır. Bunlar; râbîta-i mevt, râbîta-i mürşid ve râbîta-i huzûr'dur.

Râbîta-i Mevt

Günlük vazife olarak yapılabildiği gibi bir mekâna veya zamana bağlı olmaksızın da gerçekleştirilebilen bir yöntemdir. “*Lezzetleri bıçak gibi keseni (yani ölümü) çok hatırlayın!*” (Tirmizî, Zühd, 4.) hadîs-i şerifinde ifade edildiği üzere sâlikin kalbini ölüme, kabre, kıyâmet ve âhirete bağlaması, bunların şiddetini düşünmesidir. Tezekkür-ü mevt de denilen bu metot, müridin kendini hasta yatağında yattığı andan Azrail'in (a.s.) ruhunu aldığı ana kadar yaşayacaklarını; cenazesinin hazırlanması, kefenlenmesi, kabre

koyulması ve sorgu-suâl meleklerine hesap vermesi de dâhil tefekkür etmesidir. Yani mü'min cenazesinde neler yapılıyorsa müridin onu tefekkür etmesi hâlidir. Ölüm râbitası da denilen bu uygulamanın sâlikin nefsinin istek ve arzularına karşı koymayı başarması konusunda ona katkısı olacağı belirtilmektedir. (Çelikoğlu, 2016, s. 33)

Râbita-i Mürşid

Sûfilere göre müridin mürşidini şahsen tahayyül etmesine râbita-i mürşid denilmektedir. Müridin mürşidini tahayyül etmesinin birkaç yöntemi olduğundan bahsedilir. Bunların ilki, sâlikin mürşidinin hayalini zihninde canlandırıp, onu muhafaza etmesidir. Böylece mürid mürşidini hayalinde canlandırabilmenin tesiriyle ondan feyiz alır ve manevî gelişim sağlar. Mutasavvıflara göre sâlik, mürşidini hayalinde canlandırdığı sürede kendinden geçme hâlini yaşayabilir ya da yaşamayabilir. Onlara göre mürid râbita sırasında kendinden geçerse bu durumda râbita bırakılıp, kendinden geçme hâline devam edilir. Mürşide yapılan râbitanın ikinci yöntemi, müridin kendisini mürşidinin kıyafeti veya bedeninde olduğunu tahayyül etmesidir. Bu râbitaya, telebbüsî râbita da denir. Mutasavvıflara göre mürşid râbitasının üçüncü yöntemi, müridin mürşidini tam karşısındaymış gibi düşünüp onu kalbinin tam ortasına indirerek, kalbini uzun ve geniş bir dehliz farz edip, mürşidinin o dehlizden kendisine doğru geldiğini hayal etmesidir. Sûfilere göre müridin mürşidini tahayyül ettiği bu üçüncü yöntem, kalbe gelen havâtırı bir anda kesici özelliği nedeniyle en faydalı râbita olarak değerlendirilmektedir. (Arvasî, 2018, s. 19; Kotku, 2017, s. 78)

Râbita-i Huzûr

Râbita-i Huzûr, müridin her an Allah'ın (c.c.) kendisiyle beraber olduğunu bilerek kendine çeki düzen vermesi anlamında kullanılmaktadır. Sâlikin kalbini tam muhabbetle Allah Teâlâ'ya bağlayıp, O'nun her an kendisiyle beraber olduğunu bilerek hareket etmesidir. Sûfilere göre açıktan, gizli olan her şeyi bilen Allah'ın (c.c.) huzûrunda bulunduğunu idrak eden müridin bu düşüncesini kaybetmeden ihsan mertebesine ermeye çalışmasıdır. Tasavvuf ehline göre râbitalar içerisinde en değerlisi râbiya-i huzûrdur ki seyr-ü sülûkun nihai hedefi sâliki bu aşamaya getirebilmektir. (Gündüz, 2013, s. 278)

Manevî Râbita

Tasavvuf ehline göre müridin her an şeyhinin huzurunda, kendisiyle beraber olduğunu düşünerek bunu muhafaza edip, hâl ve hareketlerine dikkat ederek, her an ondan feyiz alabileceğinin şuurunda olmasına manevî râbita denilmektedir. (Selvi & Yıldız, 1994, s. 49-50) Râbitanın bu türüne hayali râbita da denir. Bu uygulamanın belli bir şekli ve vakti yoktur. Râbitanın bu türü, her türlü iş, olay ve durumdan önce yapılabilir. "Kişi sevdiği ile beraberdir." (Tirmizî, Deavât, 72.) hâdis-i şerifinde belirtildiği üzere, müridin mürşidini sevmesi ve ona tabi olmasıdır. Bu sayede mürşidinin her an kendisiyle olduğunu tahayyül edip kendine çeki düzen veren mürid, yaptığı her fiilde şuurlu ve dikkatli olmaya gayret eder. Mutasavvıflara göre bu manevî bağ sayesinde her türlü iş güzelleşir, anlam kazanır. Yemek yerken, yürürken, bir işe başlarken, uyurken her an mürşidinin yanında olduğunu bilmenin mürid için ayrıca bir motivasyon kaynağı olduğu söylenmektedir. Sûfilerce müridin manevî râbitaya devam etmesinin mürşidinden her an feyiz alabilmesini sağladığı söylenmektedir. (Selvi, 2014, s. 152-153)

Yukarıda da bahsedildiği gibi râbîta ve ilgili bazı tasavvufî kavramlar, iki ana başlık halinde incelenmiştir. Bu başlıklardan ilki “Râbîta ve Mürîd-Mürşîd İlişkisiyle İlgili Tasavvufî Kavramlar”, bir diğeri “Râbîta ve Mürîdde Oluşturduğu Kazanımlarla İlgili Tasavvufî Kavramlar” şeklindedir.

Mürîd-Mürşîd İlişkisiyle İlgili Tasavvufî Kavramlar

İrade edip talep eden anlamındaki mürîd ile irşad eden ve doğru yola sevk eden anlamındaki mürşîdin kurdukları bağ, tasavvuftaki râbitanın konusuna girmektedir. Sûfîlere göre mürîd ile mürşîd arasında gerçekleşen bu bağlanmada mürşîd-i kâminden mürîde doğru bir etki vardır. Onlara göre şeyhinin uygun gördüğü terbiye metoduna razı olan sâlikin mürşîdine olan muhabbeti ve teslimiyeti, günden güne artmaktadır. Mürîdin ortaya koymuş olduğu bu irade aynı zamanda onun manevî gelişimini tamamlamasına engel olacak şeylere karşı koyduğu bir motivasyondur denilmektedir. (Hânî, 1980, s. 162)

Bu başlık altında mürîdin mürşîdiyle kurduğu bağa tesiri olduğu düşünülen; muhabbet, sohbet, tefekkür, tevessül ve teveccüh-feyz kavramları râbitayla birlikte tahlil edilmiştir.

Râbîta ve Muhabbet İlişkisi

Tasavvufun zengin bilgi birikimi içerisindeki bazı kavramları râbitayla olan anlam ilişkisine göre sıraya koyduğumuzda karşımıza çıkacak ilk kavram, muhabbetir. Zira sûfîlerin çoğunluğuna göre muhabbet olmadan mürîd-mürşîd bağından, râbitadan bahsedilmesi mümkün değildir. Çünkü mürîd ve mürşîd arasında kurulan bağın temeli muhabbete dayanmaktadır.

Muhabbet (mahabbet) sözlükte, hub (hubb) kökünden türemiş olup eğilim, meyil, sevgi, aşk, dostluk manalarında kullanılmaktadır. Bireyin kendisi için iyi olduğunu bildiği veya hissettiği şeyi dilemesi anlamına gelen muhabbet, meveddet kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Sûfîlere göre mahabbette istemli bir yöneliş yani bir şeye karşı irade ortaya koyma vardır. Bunun yanında muhabbetin iradeli yönelişten daha güçlü bir istek manası içerdiği de belirtilmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 405; Cürçânî, 1997, s. 229; İsfahânî, 2012, s. 257-258)

Tasavvuf istilahında muhabbet deyince, kâmil ahlâk sahibi bir mürşîdle kurulması istenen sevgi bağı akla gelmektedir. Sûfîlere göre bu bağ, sevenin sevdiğiyle bir olmasıdır. İnsan fitratı, etrafındaki bireylerin yaptıklarından etkilenir, onları tekrarlamak ister. İnsanoğlu böylece farkında olmadan çevresindeki bireylerden etkilenerek onların etkisiyle yeni bir karaktere girmektedir. (Yılmaz, 2018, s. 329-330) Kur’an ve Sünnetin ortaya koyduğu güzel ahlâki yaşantı haline getiren sûfîlere göre muhabbetin hakikati, her şeyini sevdiğine bağışlamak, kendine hiçbir şeyi bırakmamak olarak tarif edilmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 405) Mutasavvıflara göre mürîdin-mürşîdine duyduğu bu sevgi bağının nihayi amacı Allah’a gönlü bağlamaktır. Sâlikin mürşîdine duyduğu bu muhabbet ona sevmeyi öğreterek, gerçek sevgiye yani muhabbetullahı ulaşmasına vesile olur denilmektedir. (Küçük, 2015, s. 189)

Nakşibendîlikte râbîta-i muhabbet adı verilen bu bağ, mürîdin mürşîdine duyduğu sevgi anlamına gelmektedir. Mürîd mânevi bağa (râbîta) devam ettiği sürece, zamanla kendisi de şeyhine benzer, onun gibi bir insân-ı kâmil olur. Çünkü sevgiye dayalı bu râbîta,

seven ve sevileni aynı vasıflarla donatır. (Taşpınar, 2010, s. 51) Mutasavvıflara göre râbitanın özü, muhabbetten ibarettir. Nakşibendî yolunun büyüklerinden Hâce Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490), râbitanın özünün ilahî muhabbet olduğunu zikrederek şöyle söyler: “Râbitadan murad, irşada ehil kâmil müşşidin muhabbetini elde etmektir. Nakşibendî yolunun temeli işte bu muhabbettir. Bütün iş, Sıddık-ı Ekber’le gelen bu manevî nispeti (sadağat, ihlâs ve ilâhî muhabbeti) muhafaza etmektir.” (Hânî, 2020, s. 592) Nakşibendî-Müceddidiyye’ nin kurucusu (Kavak, 2017, s. 191) İmâm-ı Rabbânî de (ö. 1034/1624), manevî terbiye için şeyhe muhabbetin lüzumuna işaret ederek şöyle demektedir: “Bu tarîkat-ı aliyeye sülûk etmek, kendisine uyulan şeyhe karşı muhabbet râbitası iledir.” (Rabbânî, 1977, s. 621) Nakşibendî manevî gönül önderlerinden Abdülhakîm Arvâsî de (ö. 1362/1943) muhabbet râbitası hakkında şunları söylemektedir: “Sevgi râbitası, insanı feyiz sahibi velînin tasarrufu altına alır. Velînin rûhâniyeti, sevgi ile kendisine yönelen kimsede tasarrufunu hemen gösterir ve ona ilâhî kemâller ve Rabbânî tecellileri aksettirir, onu yüksek derecelere eriştirir.” (Arvâsî, 2018, s. 20)

Sonuç itibariyle sûfilere göre, tasavvufun önemli iletişim araçlarından birisi muhabbettir. Onlara göre bireyin Rabbiyle, maddî ve manevî âlemlerle kurduğu bağın yolu muhabbetten geçmektedir. İnsan, karşısındaki şeyi sevdiği oranda ona bağlanır ve bağlandığı oranda da ona anlamlar yükler. Sevmediği, muhabbet kurmadığı şeye uzak durur ki burada bir etkilenme de gerçekleşmez. Bu nedenle muhabbet râbitanın en önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir. (Okudan, 2003, s. 206-207)

Mürîd ve müşşid-i kâmil arasında râbitanın kurulmasında etkili bir yöntem olan muhabbetin gelişmesi ve devamlılığının sağlanması için bir başka tasavvufî kavrama daha ihtiyaç vardır. Seyr-ü sülûk için de hayli öneme sahip olan bu kavram, sohbetttir. Müşşidin mürîdini terbiye edebilmesine imkân veren sohbetin mürîd açısından da müşşidiyle arasındaki yaşanmışlığı ve dolayısıyla muhabbeti artırma gibi önemli bir tesiri vardır. Bu etki râbitanın sohbet kavramıyla olan ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Râbita ve Sohbet İlişkisi

Sözlükte arkadaşlık etmek, karşılıklı konuşmak, arkadaşıyla ünsiyet kurmak, cismen ya da gönülden daimi beraberlik hali, din ve dünya işlerine ait meselelerin dile getirildiği meclis anlamlarında kullanılmaktadır. (Cebecioğlu, 2004, s. 577; İsfahânî, 2012, s. 578)

Tasavvuf ıstılahında sohbet deyince, müşşidin ya da âlimin sözlerini dinlemek üzere tertip edilen dinî-tasavvufî toplantı anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) sahibi (arkadaşı) olduğundan bahsedilmiştir (Kur’ân-ı Kerîm 9: 40) (Kuşeyrî, 2009, s. 385) Allah’a (c.c.) vasil olmayı amaçlayan sûfi geleneğe ait yolların her biri, "hizmet" ya da "sohbet" gibi iki esasa dayandırılmış olup bu ikisinin manevî terbiye yolunun önemli vasıtaları olduğu kabul edilmektedir. Mutasavvıflara göre sohbet, müşşid-i kâmilin ruhundan mürîde doğru bir yansıma (in’ikâs) yani kabiliyet aktarımı söz konusudur. Bu sebepten dolayı tasavvuf ehlinin sohbeti çok önem verdikleri söylenir (Cebecioğlu, 2004, s. 577)

Sûfilere göre sohbet sırasında birtakım etkilenmeler vardır. Onlara göre bu konudaki en güzel örnek, Hz. Peygamber’in sohbetinden duyduğu huzuru ve heyecanı diğer zamanlarda duymadığını söyleyen Hanzala’nın (r.a.) durumudur. (Müslim, Tevbe, 12) Müşşid-i kâmiller, Resûl-i Ekrem’in manevî varisleri olduğundan, insanları doğru yola iletirken sohbet üslubunu kullanmalarının doğal olduğu düşünölmektedir. (Yılmaz, 2018,

s. 189-191) Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ashabını sohbet yoluyla terbiye ettiğinden, bu geleneği devam ettiren ulema ve meşâyihun sohbet meclisleri kurarak çeşitli ilimleri bu yolla aktardıkları bilinmektedir. Bahâeddin Nakşibend'in (ö. 791/1389) bizim yolumuz sohbetledir sözü, manevî gelişimde sohbetin önemli bir metot olduğunu ortaya koymaktadır. (Hânî, 2020, s. 515)

Müridin mürşidiyle kurduğu manevî bağlanma metodu olan râbîta da bir çeşit sohbettir. Çünkü mürid, mürşid râbitası sırasında onun ardı sıra cennet bahçelerine intikâl ettiğini, sohbet ve ilim meclislerine ve zikir halkalarına katıldığını hayalinde canlandırır. O manevî mekân ve makamlarda, can kulak olup, nice feyizlere ve sırlara vâkıf olur. Sohbetin gerçekleşmediği râbitadan da manevî kazanımlar elde edilemez. Mutasavvıflara göre sâlikin mürşid-i kâmil ile sohbeti, manevî bağın gelişimi için önemli araçlardan birisidir. Onlara göre sohbetten feyiz elde edebilmek mümkündür. Bunun için sohbette iki asıl vardır. Bu esasların ilki, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) tam uymak diğeri de müridin şeyhine muhabbet duymasadır denilmektedir. (Kotku, 2017, s. 296)

Manevî eğitim yolunda müridin şeyhine muhabbeti, onu model edinmesini kolaylaştırıcı bir unsurdur. Tasavvuf ehline göre sâlikin mürşidi gibi olma isteği onda; duygu, düşünce ve davranış olarak yansımaya başlamaktadır. Sûfî gelenekte müridin mürşidi gibi düşünmesini ifade için tefekkür kavramı kullanılmaktadır. Böylece tefekkürün mürid ve mürşid arasındaki bağla olan irtibatı da ortaya koyulmuş olmaktadır.

Râbîta ve Tefekkür İlişkisi

Tefekkür Arapça, "fikr" kökünden türeyen isim olup düşünme, zihin yorma anlamlarına gelmektedir. Bilgiyi elde etme gücünün aklî bakış açısına göre hareket ettirilmesi, istenilen şeyi elde etmek amacıyla eşyanın manaları hakkında kalbin tasarrufudur. Tefekkür, derin/etraflica düşünme anlamına gelen teemmül kelimesi yerine de kullanılmaktadır. (Cebecioğlu, 2004, s. 643; Cürçânî, 1997, s. 63; İsfahânî, 2012, s. 805)

Tasavvuf ıstılahında tefekkür, kulun varlığın hakikatini düşünerek ondan ibretler alması, Allah'ın (c.c.) esmâ ve sıfatlarını, tecellilerini yaratılmışlar üzerinde müşâhede ederek O'nu hakiki anlamda tanınması ve böylece huzur haline ulaşmasıdır. (Selvi, 2014, s. 62)

Mutasavvıflara göre müridin mürşidiyle kurduğu râbitanın da bir tür tefekkür olduğu kabul edilmektedir. Onlara göre râbitaya dayalı tefekkür, gönülden gönüle ulaşan bir kandile benzemektedir. Çünkü tefekkür, mürşid-i kâmilin gönlünden müridin gönlüne doğru mârifeti aktarır, kalbi gaflet deryasına düşmekten kurtarmaktadır. Kalbin gafletten uzak olması ise aklın hayrı ve şerri fark etmede her an kalbe muhtaç olması nedeniyle önemlidir. Sûfilere göre râbitayla birlikte gelişen tefekkür; kalbin tasfiyesi, murâkabenin başlangıcı ve olayların iç yüzünü anlamayı sağlayan bir nurdur. Tasavvuf döneminin önemli sûfilerinden İmam-ı Gazzâlî (ö.505/1111) tefekkürü, ilâhî aşk ve mârifeti elde edip fenâfillâha çıkmanın bir yolu olarak görmüştür. (Gazzâlî, 1993, s. 4273-4274) Tasavvuf ehline göre râbitanın asıl amacı, sâlikin mârifet-i ilâhiyyeyi talep etmesi ve mârifetullah ve sıfât-ı muhabbetullâh'a ulaşmasıdır. (Kotku, Tasavvufî Ahlâk 4, 2017, s. 259-263)

Bu açıklamalar, tefekkür ile râbitanın aralarındaki anlam ilişkisini ortaya koymaktadır. Çünkü müridin şeyhiyle kurduğu râbîta, doğru düşünmenin, gerçek tefekkürün bir vasıtasıdır. Râbîta vasıtasıyla mürid mürşidinin kalbinden doğru düşünceleri alır ve

onları mârifeti kazanmak için kullanır. Mürşidi gibi olabilme ameliyesiyle hareket eden sâlikin onun vasıtasıyla asıl gaye olan Allah'a yaklaşmayı istemesi, seyr-ü sülûkun nihaî hedefleri arasındadır.

Sûfilere göre müridin Hakk'a ulaşabilme yollarından biri mürşidini vesile kılmaktan geçmektedir. Maddî ve manevî açıdan derecesi yüksek bir kişi vasıtasıyla Allah'a yaklaşmayı ummak anlamındaki tevessül, râbitanın ilişkili olduğu kavramlardan bir diğeridir.

Râbita ve Tevessül İlişkisi

Arapça " *Vesl* " kökünden türeyen bir isim olup, vesile edinmek, arzu ile bir şeye ulaşmaya kadar gayret göstermek, istenilen şeyi elde etmek için kullanılan bir araç anlamlarında kullanılmaktadır. (Cebecioğlu, 2004, s. 700; Cürcânî, 1997, s. 245; İsfahânî, 2012, s. 1161)

Tasavvuf ıstılahında tevessül, sâlikin kendi dışındaki bir Müslüman'ı ya da onun işlediği sâlih amelleri aracı kılarak Allah'a (c.c.) yakın olmaya çalışmasını ifade eden kavramdır. (Yavuz, 2012, s. 6-8)

İnsanoğlu beşer olmasının bir gereği olarak sığınma duygusuna sahiptir. Çünkü insan yaratılışı itibariyle bazı noksanlıklarla donatılmıştır. O nedenle bir üst güce sığınıp ondan yardım isteme eğilimi fitratında var olan bir durumdur. Bireyin çocukluk devresinden başlayıp yetişkinliğe kadar birilerine sığınması, onlardan yardım dilemesi tabii bir durumdur. Çocuğun ebeveynine, talebenin hocasına, müridin mürşidine sığınması ve yakın olmayı istemesi buna örnek olarak verilebilir. Mutasavvıflara göre istimdad da denilen birilerinden yardım bekleme duygusu, bu sığınmanın bir tezahürüdür. Kişinin bir isteğinin kabulü ya da başına gelen bir belanın giderilmesi için enbiyâ, evliyâ veya sâlihlerin ruhaniyetlerine tevessül ederek Allah'dan (c.c.) talepte bulunmasının bu kapsama girdiği söylenmektedir. (Yılmaz, 2018, s. 323-326)

Sûfî geleneğe göre tevessül çeşitleri şunlardır:

"Allah'ın zâtı, isimleri ve sıfatlarıyla tevessül.

Hiz. Peygamber'le tevessül. Salih amelle tevessül.

Hayatta olan velîler ve sâlih müminlerin zâtıyla tevessül.

Peygamberler, velîler ve sâlihlerin zâtıyla Allâh'a yemin ederek yapılan tevessül. Peygamberler, velîler ve sâlih kullara ölümlerinden sonra onlarla yapılan tevessül. " (Yavuz, 2012, s. 6-8)

Tasavvuf ehline göre râbitanın tevessülle olan ilişkisi, müridin mürşidiyle kurduğu bağ ile başlamaktadır. Mürid-mürşid arasında kurulan bağın asıl amacı, Allah'a (c.c.) kavuşmaktır. Sûfilere göre kulun doğrudan Allah'a vasıl olması mümkün değildir. Onlara göre Allah'a ulaşmanın yolu da elçisinden geçmektedir. Tasavvuf ehline göre Allah'ın (c.c.) yeryüzündeki son temsilcisi Hz. Muhammed'e (a.s.) gönümlü bağlamanın yolu, kâmil bir mürşide gönümlü bağlamaktan geçmektedir. Mutasavvıflara göre istimdadla ilgili ilk halka mürşid-i kâmillerden, sâlihlerden yardım dilemekten geçmektedir. Onlara göre mürşid-i kâmiller, âlimler ve sâlihler Peygamberlerin vârisleridir. (Tirmizî, İlim, 19) Sûfilere göre namazın geçerli olabilmesi için Kâbe'ye yönelmek nasıl gerekli ise Allah'a (c.c.) yönelmek için de O'nun Resûlüne tam bir bağlılık gereklidir. Bunun için müride düşen kalbini mürşidinden sonra, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğine ve kendisi

ile Allah (c.c.) arasında bir aracı olduğuna bağlamaktır. Tasavvuf yolunun yolcusu böyle yapması durumunda Muhammedî feyze nâil olabilir denilmektedir. (Çelikoğlu, 2016, s. 43)

Kulun Allah'a ulaşmasına aracı olmak anlamındaki tevessülün sûfî gelenekte, özellikle râbîtada önemli bir yeri olduğu söylenmektedir. Mürşidini vesile edinerek himmetini/manevî motivasyonunu kullanan müridin bu yönelişten elde edeceği çeşitli kazanımlar olduğu bilinmektedir. Sûfilere göre bu kazanımlardan birisi, sâlikin mürşidine yaptığı yöneliş neticesinde mürşidi kâminden de müride doğru bir yöneliş meydana gelmeye başlamasıdır. Sûfî gelenekte teveccüh adı verilen bu yöneliş sayesinde mürşidden müride doğru bir etkileme olduğundan bahsedilmektedir. Böylece teveccühün râbîta ile olan anlam ilişkisi de ortaya koyulmuş olmaktadır.

Râbîta ve Teveccüh-Feyz İlişkisi

Sözlükte yönelmek anlamına gelen teveccüh, bir işteki tecrübeli kimseyi, o işin pirini ifade etmek için de kullanılmaktadır. (Cebecioğlu, 2004, s. 658; İsfahânî, 2012, s. 1136; Kâşânî, 2004, s. 165) Feyiz (feyz) ve feyezân sözlükte; suyun yatağından taşması, bir haberin herkesçe duyulması, bir sırrın ifşa edilmesi gibi anlamlara gelmektedir. Feyiz kelimesi ayrıca mecazi olarak bağış ve lutufkârlık mânasında da kullanılmıştır. (Cebecioğlu, 2004, s. 214; İsfahânî, 2012, s. 811) Teveccüh-feyz kavramı tasavvuf ıstılahında, bir mürşidin bütün manevî kuvvetini müridinin kalbine yönelmesi ve bu yönelişle bazı manevî aktarımlar yapmasını anlatan bir terim olarak kullanılmaktadır. Tarikatlar döneminde müridin mürşidinden feyz almasını ifade için daha çok teveccüh kavramı kullanılırdı. Sûfilere göre teveccühün sâlikten mürşid-i kâmile doğru olan şekline muhabbet râbîtası adı verilirdi. Tasavvuf ehline göre bu sevgiden hasıl olan kalbî beraberlik, müridin mürşidiyle aynileşmesi ve yeni bir şahsiyet kazanmasını mümkün kılmaktadır. (Tûsî, 1996, s. 507) Mürşidiyle aynileşen müridin her ortamda ve şartta mürşidinden feyz alabileceğini bilmesi gerektiği söylenmektedir. Çünkü müridin mürşidinin feyzine muhatap olabilmesi ancak bu inanca sahip olmasına bağlıdır. Mutasavvıflara göre hakiki muhabbete sahip, hizmetleri yüce ve makamları yüksek olan bu kimseler, Allah Teâlâ (c.c.) tarafından da sevilmektedir. (Kotku, 2017, s. 36-37)

Teveccüh (feyz), özellikle Nakşibendilikte çok kullanılan bir kavramdır. Mürid ve mürşid arasında cereyan eden bu uygulama neticesinde sâlikin ruhaniyetinde bir takım manevî etkilenmenin gerçekleşeceği söylenmektedir. Sûfilere göre bu süreç müridi rûhî yükselişe ve manevî olgunluğa hazırlamaktadır. Nakşibendiyye tarikatında teveccühün iki çeşidi vardır. Birincisi, müridten mürşide olan teveccühtür ki buna "râbîta-ı muhabbet" denir. Sûfilere göre râbîta-ı muhabbet denilince beşerî zaaf ve sıfatlarını kaybeden müridin aşamalı olarak şeyhinin boyasına boyanması kastedilmektedir. Teveccühün ikinci türü ise sâlikin lafza-i celal zikrini yaparken kalbine yaptığı teveccühtür ki buna da "teveccüh-i kalbî" denir. (Yılmaz, 2018, s. 326-327)

Muhammed b. Abdullah Hânî (ö. 1279/1862) *Âdâb* isimli eserinde, teveccühe ve murâkabeye devamın nefy ve isbat zikrinden daha üstün ve faziletli olduğunu söylemektedir. (Hânî, 1980, s. 249)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Muhammed Es'ad Erbîlî (ö.1847-1931) *Mektûbat* isimli eserinde râbîtaya ve teveccühe (feyz) devamın önemini vurgulamıştır. (Erbîlî, 1983, s. 413)

Müridin mürşidine karşı teveccühü ve ona duyduğu muhabbetin artması neticesinde müriden-mürşide doğru yönelme yanında, bu kez mürşid-i kâminden müride doğru bir yönelme ve alâka da olur. Mürşidin müridine yönelmesi, mürid için en üstün gayedir. Tasavvuf ehline göre bu yönelme (teveccüh) beraberinde çeşitli faydalanmalar getirmektedir. (Arvâsî, 2018, s. 18)

Sûfilere göre râbitadan maksat, müridin mürşidinden feyz almasıdır. Sâlikin mürşidinden feyz almasında râbitanın önemine dikkat çeken mutasavvıflar, ruhânî olarak gerçekleşen bu yönelişin kalitesini de müridin mürşidiyle kurduğu râbitanın keyfiyetine bağlamışlardır. Yani müridin mürşidine râbitası ne kadar güçlüyse mürşidinin kendisi üzerindeki manevî tesiri (feyiz) de bir o kadar fazladır denilmektedir. Mutasavvıflar bu konuda şu uyarıda bulunmaktadırlar. Onlara göre gerçek feyiz verme yetkisi ancak Hakk Teâlâ'ya aittir. O, dilediğine dilediği kimseden feyiz almasına imkân verendir. Hatta ihtiyarlar bile çocuklardan istifade edebilir denilmektedir. (Arvâsî, 2018, s. 21)

Sûfî geleneğe müridin mürşidiyle kurduğu bağ ile başlayan seyr-ü sülûk; muhabbet, sohbet ve tefekkürle gelişen bir model haline dönüşerek bir takım manevî aktarımlar/feyizlerin gerçekleşmesine imkân vermektedir. Sâlikin gayreti nispetinde gerçekleşen bu manevî aktarımların tasavvuf geleneği için önemli bir yeri vardır.

Sûfîlerin görüşleri dikkate alındığında müridin seyr-ü sülûkunda başarılı olabilmesinin en önemli şartının râbitaya devam olduğu söylenebilir. Bunun sonucunda sâlikin elde edeceği pek çok kazanım olduğundan bahsedilmektedir. Bu kazanımlar arasında sâlikin bir takım manevî etkiye muhatap olmasından, şahsiyet sahibi bireyler haline gelmesine kadar pek çok kazanım elde edebileceği söylenmektedir.

Râbita ve Müridde Oluşturduğu Kazanımlarla İlgili Tasavvufî Kavramlar

Bu bölümde râbitanın müridde oluşturduğu kazanımlarla ilgili tasavvufî kavramlar incelenmiştir. İlgili kavramları ifade etmek için bu başlığın tercih edilmesinin nedeni, mürid ve mürşid arasındaki manevî terbiye sürecinde bir takım kazanımların görülebileceği düşüncesindedir. Mutasavvıflara göre müridin râbita ile başlayan ve gelişen seyr-ü sülûkunda günahların terki, kalbin gafletten kurtarılıp Allah (c.c.) ile olma hâlini yaşaması gibi bir takım manevî kazanımlar elde etmesi mümkündür. Bu başlıkta nefsin tezkiyesi, kalbin tasfiyesi, murâkabe, muhâsebe, ihlâs, fenâ-bekâ ve mârifet kavramları incelenmiştir.

Râbita ve Nefsin Tezkiyesi İlişkisi

Tezkiye sözlükte; arıtmak, temizlemek, kişinin nefsini yermesi, temizlemesi manalarına gelmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 661; İsfahânî, 2012, s. 459)

Tasavvuf istilahında tezkiye deyince, farklı sebeplerle kirlenen nefsin temizlenmesi anlaşılmaktadır. Mutasavvıflar nefsi tezkiye edip kalbi tasfiye etmenin dünyevî şeylere kalpte gereğinden fazla yer vermeden, bütün dikkatini Allah (c.c.) üzerinde yoğunlaştırarak usulüne uygun bir mücâhede ve riyâzetle mümkün olacağını söylemektedirler. (Uludağ, Tasfiye, 2012, s. 127-128)

Nakşibendî-Hâlidîliğin son temsilcilerinden Es'ad Erbîlî, "Bizim uğrumuzda çalışanlara yollarımızı gösteririz." (Kur'ân-ı Kerîm 29:69) ayetini nefsin tezkiyesine delil getirerek şöyle söylemektedir: "Vuslata erebilmenin yolu nefis ve şeytan ile savaşılmaya bağlı kılınmıştır. İşte bu mücahede sâlikî nefis-i emmârelikten, levoâmelikten ve mülhîmelikten kurtarıp, mutmainne derecesine ulaşmasına yardımcı olacaktır." (Erbîlî, 1983, s. 377) Nakşibendî silsilesinden yetmiş manevî gönül önderlerinden Mehmed Zahid Kotku da (ö.1897/1980), *Tasavvufî Ahlâk* adlı eserinde, Peygamber Efendimiz 'in (s.a.s.) bir hâdisinden rivayetle, nefsin tezkiyesinin en büyük cihad olduğundan bahsederek bu mücâhede için bir mürşid-i kâmile ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. (Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 25) Ona göre tasavvuf yolunun yolcusuna düşen, kendisini terbiye edecek ahlâken ve edeben temiz ve kemâle ermiş irşad etmeye yetkili bir mürşidi arayıp bulmaktır. Mutasavvıfların geneline göre mürşidin ehliyetli, liyakat sahibi olması çok önemlidir. Onlara göre nasıl ki usulüne uygun yetişmeyen komutanın savaş kazanması mümkün değilse irşada haiz olmayan birisinin elinden de kâmil bir insanın yetişmesi mümkün değildir. (Kotku, *Tasavvufî Ahlâk* 1, 2017, s. 106-107)

Nefsin istekleri ile başa çıkıp onu tezkiye eden sâlike düşen bir diğer görev daha vardır ki kalbini Allah (c.c.) dışındaki şeylerden temizleyip, onun sürekli Hakk ile beraber olmasını sağlamaktır. Sûfilere göre kalbin tasfiyesi adı verilen bu uygulamanın yolu da kâmil bir mürşide bağlanmaktan geçmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde râbîta ve kalbin tasfiyesi sûfî gelenek açısından incelenecektir.

Râbîta ve Kalbin Tasfiyesi İlişkisi

Sözlükte, bir şeyin bulanıklıktan arındırılması manasındaki safv kelimesinden türeyen tasfiye; damıtmak, saf ve temiz hale getirmek manasına gelmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 634; İsfahânî, 2012, s. 594;)

Tasavvuf istilâhında tasfiye denilince, insan bedeninin bir nevi merkezi kabul edilen kalbin bütün kirlerden temizlenmesi ve bununla da yetinilmeyerek sonrasında onun arındırılmış hâliyle muhafaza edilmesi anlaşılmaktadır. (Şimşek, 2015, s. 37) Tasavvufun temel konusu, insan ve insanın olgunlaşma sürecindeki yaşadığı haller, makamlar ve bunlara ilişkin uygulanan terbiye metotlarıdır. Tasavvuf ehline göre bahsi geçen tekâmül sürecinde insanın düşünce, söz ve amellerinin esas merkezi kalptir. Sûfî düşünceye göre kalbin biri bedene diğeri de rûha açılan iki kapısı vardır. (İştân, 2014, s. 71) Dolayısıyla önce kemâle erme, sonra eriştirmeyi amaç edinen mutasavvıflar, insan bedeninin bir nevi merkezi kabul edilen kalbin bütün kirlerden temizlenmesi ve bununla da yetinilmeyerek sonrasında onun arındırılmış hâliyle muhafaza edilmesine çok önem vermişlerdir. Bu anlamda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hâdisi mutasavvıflara ışık tutmuştur: "Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi olduğunda bütün vücut iyi olur. O bozulduğu zaman bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O kalptir." (Buhârî, İmân, 39; Şimşek, 2015, s. 96)

İlk dönem sûfilerinden Bîşr el-Hâfî (ö.227/842) sûfnin tanımını yaparken "Allah için kalbini temizleyen kişidir" demektedir. Bîşr'in bu tanımı incelendiğinde, kalbin temizlenmesinin (*tasfiye-i kalb*) ehl-i tasavvufun en belirgin yönünü ifade ettiği görülmektedir. (Attâr, 1991, s. 172) Sûfî geleneğe göre kalbin kirlerden arındırılması ve vuslata erebilmesi için aynı yollardan geçmiş, tecrübeli, irşad ehliyetine sahip bir mürşid-i kâmile ihtiyaç duyulmaktadır. Halkı irşad edip onlara rehber olma görevi sahâbe devrinde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yerine getirilmekteydi. Hz. Peygamber'den

sonra sahâbelerin önde gelenleri, daha sonraki süreçte onların rehberliğinde yetişenler vazife üstlenmiş ve bu silsile böyle devam edip gelmiştir. Sûfilere göre Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ve sahâbe devrinden günümüze devam eden bu irşad vazifesi, tasavvufun tarikatler dönemiyle birlikte mürşid-i kâmiller tarafından yerine getirilmektedir. (Şimşek, 2015, s. 43)

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî râbitanın faydalarını sayarken, kalbin tasfiyesiyle ilgili olarak şunları söyler.

“Mürşide râbita yapmak kalp hastalıkları için en güzel ilaçtır. Râbita; gühahkâr nefsi terbiye etmeye, kalpten şeytanı çıkarmaya, ilahî feyzi çekmeye ve kulu Allah’a ulaştırmaya bir vesiledir. Manevî yola yeni girenler için mürşid râbitası, gafletle çekilen zikirden daha tesirlidir.” (Bağdâdî, 2000, s. 45)

Hâlid-i Bağdâdî’nin de belirttiği gibi, râbitadan maksat gafleti gidermek, kalbin zulmetini defetmek, kalbi şeytanın vesveselerinden kurtarmaktır. Ona göre râbitasını lâıkiyla yapmayan mürid gafletten, zulmetten ve şeytanın vesvesesinden kurtulamaz. (Hânî, 1980, s. 228)

Sûfilere göre râbitaya devam ederek kalbini meşgul eden her türlü tesirden kurtaran mürid için her an Allah’ın (c.c) gözetiminde olduğunu bilme halinin başladığı düşünülmektedir. Tasavvuf ehline göre murâkabe adı verilen bu halin râbita ile olan bağı da böylece ortaya koyulmuştur.

Râbita ve Murâkabe İlişkisi

Sözlükte; gözlemek, gözaltında tutmak, Allah’tan (c.c.) sakınmak, kulun bütün hallerinde O’nun kendisinden haberdar olduğunu bilmeye devam etmesi manalarına gelmektedir. (Cebecioglu, 2004, s. 445; Cürcânî, 1997, s. 208; İsfahânî, 2012, s. 437)

Tasavvuf istilahında murâkabe, sâlikin her an Allah’ın manevî huzurunda bulunduğunu bilip, O’nun bütün yapıp-ettiklerini, söylediklerini, kalbine gelen bütün havâtırları bildiğini tasavvur etmesinden ibarettir. (Haznevî, 1982, s. 401)

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın kullarını (Kur’ân-ı Kerîm 4:1) ve her şeyi (Kur’ân-ı Kerîm 33:52), gözetimi ve denetimi altında bulundurduğu bildirilmektedir. Sûfiler murâkabeyi izah ederken ilgili âyetleri ve Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) şu hâdisini esas alırlar. *“İhsan, Allah’a O’nu görüyormuşçasına ibadet etmendir.”* (Buhârî, İmân, 37; Tûsî, 1996, s. 53)

Sûfilere göre murâkabenin kemâle ermesi ancak şu dört özelliğin bir araya gelmesiyle mümkündür. Bu özelliklerin ilki mârifetullah, Allah’ı tanımaktır. İkincisi, Şeytan’ın Allah’ın düşmanı olduğunu bilmektir. Murâkabenin tamam olma şartlarının üçüncüsü, nefsinin her zaman kötülüğü emrettiğini bilmek, sonuncusu ise amellerin sadece Allah (c.c.) için yapıldığını idrak etmektir. (Erginli, 2006, s. 697)

Sûfî geleneğe göre müridin sürekli kalbini gözetlemesi, murâkabe halinin bir yansımasıdır. Mutasavvıflara göre mürid, râbita hâlindeyken aynı zamanda murâkabe durumundadır. Müridin, mürşidinin rehberliğindeki Kur’an ve Sünnete uygun davranış modelini yerine getirme yükümlülüğü, onun bu konuda sürekli olarak iç gözlem yapmasına vesile olmaktadır. Mutasavvıflara göre sâlikin mürşidine râbitasıyla başlayan

daha sonra murâkabeğe dönen bu uygulamadaki asıl hedef, müridin Hak Teâlâ'ya olan murâkabeğini hayatının tümüne yayabilmesidir. (Gündüz, 2007, s. 27)

Kâmil bir mürşide bağlanan mürid, murâkabeğe dönen râbitası sayesinde Rabbi'nin her an kendisini gözetlediğini bilerek iç gözlem yapar. Bu gözlem metodunun râbitadaki karşılığı, manevî râbitadır. Manevî râbitanın ve murâkabeğinin asıl hedefi, Allah'ın (c.c.) her an bireyin yaptığı fiilleri hatta içinden geçirdiklerini dahi gördüğünü bilerek kendini kontrol etmesine yardımcı olmaktır.

Murâkabeği davranış haline getiren sâlikin yaptığı iç gözlemler neticesinde bir takım karşılaştırmalar, değerlendirmeler yapıp bazı neticelere ulaşması kaçınılmazdır. Kendini hesaba çekme diye tarif edilen bu uygulama râbitanın ilgili olduğu kavramlardan bir diğeridir.

Râbîta ve Muhâsebe İlişkisi

Sözlükte bir şeyin hesaba çekilmesi, hesaplaşma anlamlarına gelmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 442; İsfahânî, 2012, s. 280;)

Tasavvuf ıstılahında muhâsebe kişinin nefsini, iyi veya kötü davranışlarından dolayı hesaba çekmesidir. Sûfilere göre tasavvuf ehlinin daima kötülüğü emreden nefesine karşı muhâsebesi şöyle olmalıdır: Sâlik öncelikle nefsini dinî vecibeleri yerine getirme bakımından hesaba çekmeli, eğer farzları vaktinde eda ettiyse Allah'a (c.c.) şükredip benzeri ibadetlere nefsini alıştırmalıdır. Kişi kulluk görevlerini zamanında yapmaz ve aksatırsa onları kaza etmeli, eksikleri varsa onları nafilerle gidermeye çalışmalıdır. Eğer Allah'ın hoşlanmadığı bir kusuru olmuşsa ticaret hayatında tüccarın ortağına yaptığı gibi, hatasını telafi etmesi için nefsini cezalandırmalı ve onu yermelidir. (Gazzâlî, 1993, s. 4215)

Mutasavvıflara göre seyr-ü sülûka talip olan sâlikin nefis ve şeytana karşı her an uyanık olması gerekmektedir. Tasavvufun önemli uygulamalarından biri olan râbîta da her an uyanık olmayı, murâkabe ve muhâsebe halinde olmayı öğretmektedir. Râbitanın tatbikinde muhâsebeğe verilebilecek örneklerden bir tanesi, râbîta-i mevt denilen ölüm râbitasıdır. Ölümü (âhireti) düşünen, kendini sürekli muhâsebe eden bireyin kalbi uyanır, yumuşar, kötü düşüncelerden temizlenir, haram işlerden uzaklaşarak iyiliğe yönelip geçici olan dünya hayatı yerine ebedi olan âhîret hayatını tercih eder denilmektedir. Tasavvuf ehline göre nefsinin iyi ya da kötü gidişini muhâsebe eden sâlike düşen, iyi işlerinden dolayı şükür, kötü işlerinden dolayı da tövbe ve pişmanlık duymak olmalıdır. (Selvi, 2014, s. 166)

Sûfilere göre nefsin hesaba çekilmesi, insanı dâimâ uyanık tutar. Onlara göre gaflet, muhâsebeğe engeldir. Kişinin bu uyanıklık hâli, onu dikkatli ve yaptıklarını ölçerek hareket etmeye götürür. Her işini hesap ederek yapmak da insanın ebedî kazancı olan cenneti kazanmasına vesile olur denilmektedir. Kendisine kulun hangi sebeple cenneti hak edeceği sorulan Zünnûn el-Mısırî (ö. 245/859), cennetin beş şeyle elde edileceğini söylemektedir. Bunlar; "Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli-âşikâr Allah'ı murâkabe etme, yol hazırlığı yapıp ölümü bekleme ve hesâba çekilmeden evvel kendini hesâba çekme!" (Attâr, 1991, s. 194) Görüldüğü gibi nefis muhâsebesi sûfiler tarafından cenneti hak ettiren ameller arasında sayılmaktadır. (Zümrüt, 2010, s. 50) Sâlikin bu cennet yolunda ayağının kaymaması için yapması gereken davranış tarzı şöyle

açıklanmaktadır. Kul, insanların kendisini temize çıkarmalarına, üstün görmelerine bakmayarak nefsini sık sık yoklayıp hesaba çekmelidir. (Hânî, 1980, s. 161)

Tarikatlar döneminin önemli sûfilerinden Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) göre, kendini sürekli hesaba çeken müridin bu davranışı onda muhâsebenin murâkabeye dönüşmesine yardımcı olmaktadır. O'na göre, muhâsebe ancak murâkabenin devamlılığıyla davranış haline gelebilmektedir. (Sühreverdî, 2010, s. 273-274)

Mutasavvıflar tarafından sâlikin her an kendini muhâsebe ve murâkabeye tabî tutmasının samimiyet duygusunu artıracığı söylenmektedir. Tasavvuf ıstılahında ihlâs diye tarif edilen bu kavramın râbitayla olan anlam ilişkisi de sûfilerce ortaya koyulmuş olmaktadır.

Râbita ve İhlâs İlişkisi

Sözlükte arınmak, saflaşmak, kurtulmak mânasındaki hulûs/halâs kökünden türemiş olup, bir şeyin içindeki yabancı unsurlardan temizlenmesini ifade eden bir kelime olup, söz vermek manasına da gelmektedir. (Cebecioğlu, 2004, s. 298; Cürçânî, 1997, s. 15; İsfahânî, 2012, s. 354)

Tasavvuf ıstılahında ise kulun amellerinde Allah'tan başkasından karşılık beklememek, tam bir doğrulukla kullukta bulunmak anlamında kullanılmaktadır. (Kuşeyrî, 2009, s. 289-292)

Sûfiler, ihlâs sahibi olabilmek için amellerin ve ibadetlerin halktan ve nefisten korunması gerektiği hususunda uyarıda bulunmuşlardır. Mutasavvıflara göre ihlâs sadece ibadetlere mahsus değil, dünyevi işlerde de riâyet edilmesi gereken bir durumdur. Zünnûn el-Mısırî'ye göre, kişinin sâlih amellerinden ötürü övülmesiyle yerilmesinin eşit olması, işlediği amelleri unutup, sevap beklentisi içerisinde olmaması ihlâslı oluşunun alâmetleridir. Her şeyin fâili olarak Allah'ı (c.c.) gören sûfiler, kulluk vazifelerinin sahibi olarak kendilerini görmez, ibâdetlerinden bir menfaat elde etmeyi düşünmezler. (Kuşeyrî, 2009, s. 290)

Klasik dönemin önemli sûfilerinden Cüneyd, (ö. 297/909) ihlâs hakkında kendisine sorulan soruya şu cevabı vermiştir: "*İhlâs hangi işte olursa olsun, Hakk'ın hoşnutluğuna uygun işi yapmaktır.*" demiştir. Yine ilk dönem sûfilerinden olan Ebû Yakub es-Sûsî de (ö. 307), ihlâs hakkında şöyle söylemiştir: "*İhlâslı amel odur ki melekler haberdar olmadığı için sevabını yazsın, şeytan bilmediği için kulun amelini boşa çıkarsın, nefis farkında olmadığı için kendini beğenme fırsatı bulsun.*" (Kelâbâzî, 1979, s. 149)

Mutasavvıflara göre manevî terbiye yoluna giren sâlike düşen görev, râbita sırasında ihlâsı elden bırakmamasıdır. Zira müridin mürşidinden feyz almasının şartı ihlâslı olmasına bağlıdır. Sûfilere göre mürşidin kalbinden gelen feyizler sâlikin kalbine onun samimiyetince akmaktadır. (Arvâsî, 2018, s. 16) İhlâsı davranış haline getirebilen mürid, nefis tezkiyesi ve kalp tasfiyesi yapıp râbitaya devam etmesi durumunda ihlâsı kalbine yerleştiren bir birey haline gelir denilmektedir. (Erbilî, 1983, s. 219)

Mutasavvıflara göre seyr-ü sülûk içindeki müridin ihlâsı şöyle olmalıdır: Sâlik, mürşidinî Resûlullah'ın (s.a.s.) vekili, onun halifesi olduğunu bilip, mürşidi kendisini reddederse Allahu Teâlâ ve Resûlü'nün de kendisini reddedeceğini kabul etmeli, buna da gönülden inanmalıdır. (Kotku, 2017, s. 35)

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde râbîtanın ihlâsla birlikte daha da anlam kazanacağı görülmektedir. Mutasavvıflara göre ihlâsı kalbine yerleştiren müridin râbîtasından bir takım manevî kazanımlar elde edebilmesi mümkündür. İhlâsla râbîtaya devam eden sâlikin elde edeceği kazanımlardan bir tanesi de fenâ ve bekâ hâli denilmektedir. Allah (c.c.) dışındaki şeyleri görmeyip sadece O'nda olmayı ifade eden fenâ ve bekâ, müridin seyr-ü sülûkunda ulaşabileceği önemli aşamalar arasında sayılmaktadır.

Böylece mutasavvıflar tarafından tasavvuftaki fenâ ve bekâ kavramının râbîtayla olan anlam ilişkisi de ortaya koyulmuştur.

Râbîta ve Fenâ-Bekâ İlişkisi

Arapça'da geçici olmak, bir şeyin yok olması, ölmek gibi mânalara gelen fenâ, çoğunlukla var olmak, süreklilik anlamındaki bekâ kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. (Cebecioğlu, 2004, s. 208; Cürcânî, 1997, s. 173)

Tasavvuf ıstılahında fenâ, kötülenmiş vasıfların gitmesi, bekâ ise övülmüş vasıfların var olması anlamına gelen terimlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu iki terimin türevleri geçmektedir (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kur'ân-ı Kerîm 16:96; Kur'ân-ı Kerîm 55:26-27) Sûfilere göre seyr-ü sülûka başlayan mürid, mürşidinin tedrisinde kabiliyetine göre değişen çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle nefis terbiyesinden geçer. Bu metotla birlikte varılan aşamaya fenâ-bekâ adı verilmiştir. Bu aşamaya farklı isimler veren mutasavvıflar varsa da fenâ-bekâyı seyr-ü sülûkun sonu olarak görenler çoğunluktadır. (Kelâbâzî, 1979, s. 186)

Fenâ kavramı müridi Allah'a ulaştırıcı yönüyle mürid-mürşid ilişkisinde özel bir terbiye metodu olan râbîtanın konusuna da girmektedir. Seyr-ü sülûkuna devam eden sâlik, râbîtaya devam ettiği sürece ve kabiliyetince aşamaları olarak fenâ halini yaşar. Mutasavvıflar tarafından başlangıç, orta ve son aşamadaki müridlerin râbîtasını ele alan bir tasnife göre, sâlikin her aşamada bir fenâ hali yaşadığı söylenmektedir. (Yılmaz, 2018, s. 331)

Mübtedilerin râbîtası veya fena fi's şeyh de denilen bu aşamada, mürşidin huzurunda iken gösterilen edebîni gıyabında da gösterilerek, müridin şeyhin rengine boyanması temsil edilmektedir. Sûfilere göre şeyhin rengine boyanmadan kasıt, müridin şeyhinin ruhaniyetinin içine sızmış olduğunu hissetmesi ve bunu hayalinde canlandırmasıdır. Müridin yaşadığı bu hâl, mürşidine duyduğu muhabbetin neticesinde ortaya çıkmaktadır. (Selvi, 2014, s. 152) Tasavvuf ehline göre fenâ fi's şeyh makamına ulaşan sâlikin bir sonraki menzili fenâ fi'r resûl makamıdır. Mutavassıtların makamı da denilen Resûlullah'da fenâ olma, onun ahlâkıyla ahlâklanma, Allah'da (c.c) fenânın başlangıcıdır. Sûfilere göre müntehilerin râbîtası veya fenâfillâh (râbîta-i huzûr) da denilen bu aşamada mürid, "Nerede olursanız olun o sizinle beraberdir." (Kur'ân-ı Kerîm 57:4) âyetinin sırrını idrak eder. Onlara göre fenâfillâh'a ulaşan sâlikin varacağı makam sona erer ancak bir başka yol/aşama daha vardır ki onun adı da bekâbillâh'tır. (Çelikoğlu, 2016, s. 126-127)

Tasavvuf ehline göre fenâ makamına ulaşmış Allah'dan gayri şeyleri terkeden sâlike düşen, bu makamda kalıcı olmayı başarabilmektir. Bekâbillâh denilen bu aşamaya gelen müridin orada karar kılması söz konusudur. Sadece Allah ile meşgul olmayı, onun rızâsını/ hoşnutluğunu kazanmak için gayret etmeyi ifade eden bekâbillâh, kimi mutasavvıflar tarafından seyr-ü sülûkun son aşaması olarak değerlendirilmektedir.

Mutasavvıflar tarafından seyr-ü sülûkun nihaî hedefi olarak değerlendirilen fenâ-bekâ hali, aslında yüce Mevlâ'nın hakiki anlamda tanınmasına birer vesile durumundadır. Sûfîlerce seyr-ü sülûkun asıl amacının Allah'ı (c.c.) tanımak olduğu vurgulanmaktadır.

Böylece sûfîler tarafından, Allah'ı (c.c.) tanımak anlamına gelen mârifetin râbitayla olan anlam ilişkisi de ortaya koyulmuştur.

Râbita ve Mârifet İlişkisi

Sözlükte masdar olarak “*bilmek, tanımak, ikrar etmek*” anlamında, isim olaraksa “*bilgi*” anlamında kullanılan mârifet (irfân), ilimle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. (Cebecioğlu, 2004, s. 412; İsfahânî, 2012, s. 692)

Tasavvuf ehline göre mârifetin ıstılahî anlamı, kişinin Hakk'ı ve hakikati elde etme arayışındaki bilgi birikiminden oluşan kazanımlarıdır. (Cebecioğlu, 2004, s. 412)

Sûfîlere göre ehil kişiler önce Allah Teâlâ'yı esma ve sıfatlarıyla tanır, sonra Allah (c.c.) ile olan muâmelesinde sıdk ve ihlâs üzere olur. Kötü huylarından temizlenen kul daima Hakk ile beraber, kalbiyle sürekli onunla irtibat halinde olur. Allah'tan başkası ile huzur bulamayan bireyin O'na kalben ve ruhen yakarışları devam eder. O'nda sükûn bulma isteği ve gayreti neticesinde kişide Allah'ın yardımını alabilme konusunda bir kabiliyet oluşur. Mutasavvıflara göre sâlike bu kabiliyeti verenin kendisi de bizzat Allah'tır (c.c). İşte bu bilgilere nail olan kişiye ârif, onun haline de mârifet adı verilmektedir. (Kuşeyrî, 2009, s. 398)

Kuşeyrî (ö.465/1072) “*Risale*”sinde, hocası Ebû Ali Dekkâk'ın (ö.405/1015) bir mürşide bağlanma, onun sohbetinde bulunup ondan manevî terbiye almanın önemiyle ilgili şöyle rivayet etmiştir: “*İnsan eliyle yetişmeyen, kendiliğinden yetişen ağaç nasıl ki dallanıp budaklanır ama meyve vermezse kendisinden edep ve terbiye öğrenilen bir üstada sahip olmayan müridten de fayda beklenmez.*” (Kuşeyrî, 2009, s. 385) Ebû Ali Dekkâk'ın da belirttiği üzere, bireyin Hakk'ı ve hakikati tanıyabilmesi için bir yol göstericiye, kâmil bir mürşide ihtiyacı olduğu söylenilmektedir. Sûfîlere göre seyr-ü sülûka girmeyi talep eden müridin bu yolda atacağı ilk adım, mürşidine intisap edip onunla manevî bağ kurmak olacaktır. Sûfî gelenekte râbita adı verilen bu bağlanma sayesinde, nefis ve şeytan gibi iki büyük düşmanla mücadeleye giren sâlik, kendini ve nihaî olarak da Rabbî'ni tanımaya başlayacaktır. Allah'ı (c.c) hakiki anlamda tanımayı ifade için kullanılan mârifetullah da tam olarak burada başlamaktadır.

Sûfî geleneğe göre sâlikin Allah'ı (c.c.) hakiki anlamda tanıyabilmesindeki etkenlerden biri, müridin mürşidiyle kurduğu manevî bağıdır. Mürid ve mürşid arasındaki bu bağın/râbitanın keyfiyeti, müridin mârifetullah'a erebilmesindeki önemli etkenlerden birisi olarak görülmektedir.

Sonuç

Tasavvufun tarikatler dönemi ile sûfî geleneği içerisinde kendine yer bulduğu bilinen râbita, mürid-mürşid ilişkisine dayalı özel bir terbiye metodudur. Sözlükte bağlamak anlamına gelen rabt kelimesinden türeyen, tasavvuf ıstılahında ise bir müridin kemâl mertebesine ulaşmış bir mürşid-i kâmile bağlanmasını ifade eden bir kavramdır. Sâlik, mürşidine bağlanmakla seyr-ü sülûk denilen ve mürşid-i kâmilin terbiye metodunu ifade eden bir yola girmiş olur. Şeyhe muhabbet adı verilen ve râbitanın temelini oluşturan bir

bağ ile bağlanan sâlik, mürşidinin kendisine uygulayacağı terbiye usullerini baştan kabul etmiş demektir. Mürşidine muhabbetle ve tam bir teslimiyetle bağlanan mürid için mürşidi, anne-babasından hatta nefisinden daha değerli hale gelmiştir artık. Sevgi temeline dayalı olan râbitanın sûfî gelenekteki uygulama şekli, tüm tarîkatlarda benzerlik göstermektedir.

Mürşidinin hayalini zihninde tasavvur edip ondan gelecek feyizleri alıp, ondan manevî kazanımlar elde etmeyi amaç edinen râbitada asıl hedef, müridin mürşidine benzemesine rehberlik etmektir. Sâlikin mürşidiyle olan bu hemhal olma isteği, onu her an yanı başındaymış gibi düşünmesine iterek böylece kendisine çekidüzen veren, davranışlarını kontrol eden bir birey haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Öyle ki müridin yatması, yemesi-içmesi, ticareti vb. gibi yaşantısının tamamı mürşidinin gözetimi altındadır. Bunun farkında olan sâlike düşense her an kendisini, davranışlarını gözetleyen, murâkabe eden bir birey haline gelmektedir. İç gözlem yaparak sürekli nefis ve şeytan ile mücadele halini yaşayan müridin murâkabesi muhâsebeye dönmeye başlar. Böylece mürşidine benzeme idealine yönelik önemli adımlar atmaya başlamış olur.

Müridin nefis ve şeytan ile yaşadığı bu mücadele sonucunda tasfiye denilen ve nefsin kötülüklerden, kalbinse Allah dışındaki şeylerden arındırılması durumu gerçekleşir. Kalbini masivadan temizleyen müridin mürşidiyle kurduğu râbîta neticesinde Rabbi'nde fenâ ve bekâ bulması mümkün olmaktadır. Kalbin sürekli Allah ile meşgul olması ve onda karar kılmasını ifade eden fenâ ve bekâ kavramları, sâlikin çıktığı bu yolculukta ulaşabileceği önemli bir makamdır. Sürekli Allah (c.c) ile olmanın verdiği motivasyon aynı zamanda müridin Rabbi'ni daha iyi tanımasına vesile olmaktadır. Mârifet denilen bu makam, tasavvufun ana gayelerinden biri olan Allah'ı (c.c.) hakiki anlamda tanımayı ifade eden bir aşamadır.

Sûfî gelenekte kemâlatını tamamlamış bir mürşide intisap edip onunla özel bir bağ kuran müridin mürşidinden etkilenmesi sonucunda nefisine ve şeytana karşı benliğini güçlendirmesi, râbîta uygulamasının amaçlarındandır.

Müridin mürşidinden etkilenip ondan istifade edebilmesinin önemli belirleyicisi, manevî bağ da denilen râbitadaki gayretidir. Sâlikin bu gayretinin azlığı nedeniyle râbitası bir kabiliyete dönemediğinden mürşidinden yeterince etkilenmesi, manevî kazanımlar elde edebilmesi mümkün olmaz. Mürşidinden feyz alamayan müridin tasavvuf geleneğinde belirtilen manevî makamlara gelmesi de söz konusu değildir.

Râbîta ve ilgili taavvufî kavramları sûfî geleneğe ait bir bakış açısı ve alan taramasından elde edilen veriler ışığında ilgili kavramlarla râbîta arasında şöyle bir anlam ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Râbitayı sûfî gelenek açısından incelediğimiz bazı tasavvufî kavramlardan; muhabbet, sohbet, tevessül, murâkabe, muhâsebe ve ihlâsın mürid ve mürşid arasındaki bağın kurulması, gelişmesi ve kuvvetlenmesine katkısı olduğu tespit edilmiştir. Tefekkür, teveccüh-feyz, nefsin tezkiyesi, kalbin tasfiyesi, fenâ-bekâ ve mârifet kavramlarının da müridin mürşidini model almasını artırıcı etkisi olduğu düşünülmektedir.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki seyr-ü sülûkun önemli terbiye metotlarından bir tanesi râbîtadır. Müridin bu manevî terbiye metodundan istifade edebilmesinin yolu, râbitasının kabiliyet haline gelmesinden geçmektedir denilebilir.

Kaynakça/Reference

- Arvâsî, A., & Kısakürek, N. F. (2018). Râbita-ı şerife. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Attâr, F. (1991). Tezkiretü'l-evliya. *Erdem Yayınları*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Erdem Yayınları.
- Bağdâdî, M. H. (2000). *Risale-i hâliyye, mecd-i talid, şems'üş- şümus*. (Y. Çiçek, Çev.) Adıyaman: Sey-Tac Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2004). Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü. İstanbul: Anka Yayınları.
- Cürcânî, A. (1997). *Ta'rifât*. (A. Erkan, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
- Çelikoğlu, Ş. (2016). Râbita. İstanbul: Server Yayınları.
- Erbîlî, M. E. (1983). Mektûbat. (H. Yılmaz, & İ. Gündüz, Çev.) İstanbul: Erkam Yayınları.
- Erginli, Z. (2006). *Metinlerle tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınları.
- Gazzâlî, H. M. (1993). *İhyâü ulûmi'd-dîn* (Cilt 4). (A. Aydın, Çev.) İstanbul: Karacaoğlu Yayıncılık.
- Gündüz, İ. (2007). Tasavvufi bir terim olarak râbita. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 8(19), 23-53. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdffdr/D02193/2007_VIII_19/2007_VIII_19_GUNDUZI.pdf.
- Gündüz, İ. (2013). *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn: hayatı, eserleri, tarikat anlayışı ve Hâliyye Tarikatı*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Hânî, A. (2020). *Hadâiku'l- verdiyye*. (M. Fidan, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Hânî, M. (1980). *Âdâb*. (A. Hüsrevoğlu, Çev.) İstanbul: Emek Matbaacılık.
- Haznevî, A. M. (1982). *Yeni mektûbat*. (F. Karabel, Çev.) Adıyaman: Menzil Kitabevi.
- İsfahânî, R. (2012). *Müfredat*. (A. Güneş, & M. Yolcu, Çev.) İstanbul: Çıra Yayınları.
- İştân, İ. (2014). *Sûfî psikolojisi: Sülemî'ye göre sûfî benlik dönüşümü*. İstanbul: Divan Kitap.
- Kâşânî, A. (2004). *Tasavvuf sözlüğü (letâiful'- a'lâm fi işarâtı ehli'l- ilhâm)*. (E. Demirli, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kavak, A. (2017). *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik*. İstanbul: Nizamiye Akademi.
- Kelâbâzî, M. (1979). *Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kotku, M. Z. (2017). *Risâle-i hâliyye ve âdâb-ı zikir risâlesi*. İstanbul: Server Yayınları.
- Kotku, M. Z. (2017). *Tasavvufi ahlâk 1* (Cilt 1). İstanbul: Server Yayınları.
- Kotku, M. Z. (2017). *Tasavvufi ahlâk 4* (Cilt 4). İstanbul: Server Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2009). *Kuşeyrî risâlesi*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Küçük, H. (2015). *Anahatlarıyla tasavvuf tarihine giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Okudan, R. (2003). İnsanî bir insiyak olarak râbita. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 10, 201-218. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdffdr/D02193/2003_IV_10/2003_IV_10_OKUDANR.pdf.

- Rabbânî, İ. (1977). *Mektûbât* (Cilt 1). (A. Akçiçek, Çev.) İstanbul: Erhan Yayınları.
- Sâhib, E. (2000). *Mektûbât-ı Mevlâna Hâlid*. (D. Selvi , & K. Yıldız, Çev.) Adıyaman: Sey-Tac Yayınları.
- Selvi, D. (2014). *Nefs terbiyesinde râbîta*. İstanbul: Hoşgörû Yayıncılık.
- Selvi, D., & Yıldız, K. (1994). *Kur'an ve sünnet ışığında râbîta ve tevessül*. İstanbul: Umran Yayınları.
- Sühreverdî, Ş. (2010). *Avârifü'l-maârif*. (D. Selvi, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayıncılık.
- Şimşek, H. İ. (2015). Tasavvufta kalbin kirlenmesi ve temizlenmesi konusu. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(28), 35-48. Erişim adresi:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititilahiyat/issue/43288/526081>.
- Taşpınar, K. (2010). *Tasavvufta mürşid râbîtası*. (Yüksek lisans tezi) Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (TİB) veri tabanından erişildi (Erişim: <https://hdl.handle.net/11436/701>).
- Tosun, N. (2007). Râbîta. *Tdv islâm ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 378-379). içinde İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.
- Tûsî, S. (1996). *Lüma*. (H. K. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Altınoluk Yayınları.
- Türker, Ö. (2011). İslam düşüncesinde ilimler tasnifi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 533-556. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/512/4673>.
- Uludağ, S. (2012). Tasfiye. *Tdv islâm ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 127-128). içinde İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2012). Tevessül. *Tdv islâm ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 6-8). içinde İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (2018). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Zümrüt, K. (2010). Tasavvuf klasik eserlerinde ve Nakşbendiyye Tarikatı örneğinde muhâsebe ve murâkabe (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı.